

JAN DOBRACZYŃSKI

STÍN OTCE

PŘÍBĚH O JOSEFOVI Z NAZARETU

Část první

ŽENA

Paulínky

Žár poledního slunce, vměstnaný do úzké uličky, byl téměř hmatatelný. Vybělené zdi zářily oslepujícím jasem. Malý oslík, přivázaný ke kmeni akácie se sedřenou kůrou, měl smutně svěšenou hlavu a jen se hněvivě pleskal ocasem do boků, jak ho obtěžovaly mouchy. Kousek dál na cestě seděly dvě děti a hrály si v písku. I přesto, že byly zabráný do hry, chlapec se vzpřímil, když se po cestě blížil vysoký širokoplecí muž, a řekl:

„Pokoj tobě, strýčku Josefe.“

„I tobě, Judo,“ odpověděl muž.

Na chvíli se u dětí zastavil. Přátelsky poplácal chlapce po zádech a usmál se na děvčátko, které zůstalo sedět a jen zespodu hledělo na muže svýma velkýma černýma očima.

„I tobě, Sáro,“ řekl jí.

Vydal se dál. Šel pomalu, ponořen v myšlenky. Děti otočily hlavy a dívaly se za ním.

Zastavil se u dvířek ve zdi. Než do nich vstoupil, zavřel na chvíli oči a zašeptal: „Baruch ata Adonaj, melek ha-olam.“ Byla to jedna z *berach*, které se odříkávaly během dne, při různých příležitostech; tato se říkala před vážným rozhodnutím. Teprve potom otevřel skřípající, tak důvěrně známá dvířka. Sám je kdysi udělal.

Za dvířky byl příjemný stín, sluncem prohřáté listy a tráva silně voněly. Podél zdi se vcházelo úzkou pěšinkou do zahrady. Nad ní se rozkládaly větve starého fíkovníku jako střecha. Okolo stromu se silnou, uzlovitou kůrou se

nacházel malý plácek. Slunce pražilo skrze listy a rozsévalo všude kolem mihotající se záblesky světla. Kdysi, když byl ještě dítě, mu tento plácek připadal velký – bylo to místo na hraní. Dnes byl směšně malý.

Člověk, který ležel na lůžku pod stromem, byl i v slunečním žáru přikrytý malou pruhovanou houní. Již z dálky bylo slyšet jeho těžký, sípavý dech. Josef přistoupil blíž a naklonil se nad ležícího muže. Starý muž dřímал. Prořídle bílé vlasy se mu kolem hlavy vznášely jako prachové peří zvířené vzduchem. Ústa, v nichž už zbylo jen pár zubů, měl pootevřená a rty se ztrácely v bílém plnovousu. Ruce s naběhlými žilami ležely na houni a lehce se chvěly. Starý člověk měl na prstě silný, tlustý prsten, ovázaný nití, aby mu nesklouzl dolů.

Josef poodstoupil a usedl na nízkou stoličku, rozhodnut trpělivě počkat, až se spící probudí. Všude panovalo ticho, listí se ani nepohnulo. Ptáci ve větvích usnuli. Nehybné, jakoby z hlíny uhnětené ještěrky se vyhřívaly na slunci. Občas se nečekaně pohnuly a rychle, nehlučně přeběhly z místa na místo, aby opět ztuhly v nečinnosti o kousek dál. Pouze v trávě skryté cikády odměřovaly svým cvrkotem čas. Josef, ruce opřeny o kolena, začal odříkávat novou *berachu*: „Blahoslaven buď, věčný Pane, Vládce všehomíra, za ticho, které sesíláš na svůj lid, aby mohl rozjímat o Tobě a ctít Tvou vůli...“

Od dětství miloval ticho. Promlouvalo k němu víc než zvuky a hlasy. Vyžadovalo jedině: čekání. Kolem dokola běžel život – bouřlivý a halasný. Padalo tolik zbytečných slov, tolik nepromyšlených výtek, tolik slibů, které ve skutečnosti nic neznamenaly... V proudu těchto slov byl on se svým tichem jako kámen spočívající na dně potoka. Čekal – a nevěděl nač. Čekal na to, co mu mělo sdělit ticho.

Každý večer, když polevil vedro, ozývaly se za vsí bubínky a flétny. To se mládež scházela k zábavě a k tanci. Chodívali tam i mladší Josefovi bratři. Z dálky se k němu nesly veselé hlasy, smích i tleskání...

Nikdy s bratry nešel. Ne, že by ho k zábavě nic nelákalo. Byl přece mladý muž. Přicházely chvíle pokušení. Volání ticha zápasilo s voláním srdce. Ale ticho vždy zvítězilo.

Dny plynuly naplněny prací v dílně. Práci přerušovalo jen odříkávání *berach*. O *šabatu*, v den společných modliteb, chodíval do synagogy. Když přišel jeho den, oblékl si *talis*, vstal ze svého místa a přistoupil k pultíku, aby z *chazanových* rukou převzal svatý svitek *Tóry* navinutý na dřevěnou tyč. Pak silným hlasem přečetl text, obrácen tváří v tu stranu, kde se nacházel Chrám, stále ještě nedostavěný.

V dílně měl pořád mnoho práce. Nikdy se nestalo, že by nikdo nepřišel. Svou poctivostí a zručností byl znám široko daleko. A za práci přitom nežádal mnoho. Nikdy nesmlouval. Když stanovil cenu, vědělo se, že si pro sebe počítá pouze skromnou odměnu. Také uměl vždy dodržet slíbený termín.

V jeho dílně stále štěbetal hoblík a klepalo kladívko. Často se zde ozývaly i dětské hlasy. On, tak mlčenlivý člověk, miloval děti a rád si s nimi povídal. Dětské zájmy ho lákaly víc než záležitosti dospělých. V dílně se vždycky našlo hejno malých diváků. Dívali se, jak pracuje, vyptávali se a on jim odpovídal. Někdy zavolal na některého chlapce a dal mu do ruky pilku nebo hoblík. Ukazoval mu, jak se nástroje drží, jak se s nimi zachází. Nechával chlapce zpracovat kousek dřeva. Někdy chválil a upřímně šikovného učně poklepal po rameni, jindy pokyvoval hlavou a vysvětloval chyby. Všechny děti ve vsi mu říkaly strýčku. Tento titul mu ostatně náležel i jako nejstaršímu v rodu.

Dvířka, kterými vstoupil do zahrady, vrzla. Na pěšině u zdi zahlédl přicházet dva muže. Šli pomalu a důstojně, byli bohatě oblečeni, v cizokrajném oděvu, a měli i nezvykle přistřižené plnovousy. Na pláštích neměli Zákonem předepsané střapce. Oba patřili k jeho rodu, ale již před lety opustili rodnou vesnici a usadili se daleko, až v Antiochii. Stali se z nich bohatí kupci. Dnes přijeli na návštěvu.

Poklonili se Josefovi a on odpověděl na jejich poklonu.

„Pokoj vám.“

„Pokoj tobě. Jsi jistě Josef, syn Jakubův?“ zeptal se jeden z příchozích.

„Jak pravíš.“

„Včera jsme hovořili s tvým otcem. Přál si, abychom přišli ještě jednou a dokončili rozhovor v tvé přítomnosti. Ale jak vidím, tvůj otec spí.“

„Nesmím ho budit.“

„Říkáš to, jako bys byl malý chlapec,“ zasmál se druhý z kupců. „A přece už jsi dávno dospělý, a dokonce prvozený. Přišli jsme vlastně, abychom si promluvili o tobě.“

Těžký dech spícího muže se stal nepravdělným. Otevřená ústa se zavřela, tváří jako by projela křeč. Průsvitná víčka se pomalu zvedla a odhalila oči. Starý člověk nejprve vypadal, jako kdyby nechápal, co vidí. Ale brzy se na jeho tváři objevilo poznání.

„Ach, to jste vy? Dobře, že jste přišli. Moc dobře. Josef je tu také?“

„Tady jsem, otče.“

Stařec ukázal na syna.

„Už jste se seznámili? To je Josef, můj nejstarší.“

Kývli hlavou, jako by se vítali teprve nyní.

„Rádi mu prokážeme úctu, přestože je tak mladý, jako budoucí hlavě rodu,“ řekl jeden z kupců. V jeho hlase se

však neozvala pokorná podřízenost, spíš přezíravost. Oba vypadali jako bohatí lidé. Na prstech se jim třpytily prsteny, krásné a drahé, pečlivěji vypracované než ten, který zdobil Jakubovu ruku. Na krku měli zlaté řetězy a na nich pověšeny kupecké pečete. Ten, který nyní mluvil, měl také zlatou pásku ve vlasech a kroužek v uchu. „Jistě,“ pokračoval, „rody už se dnes netěší takové vážnosti jako kdysi. Jsou roztroušeny po světě...“

„My jsme však na svůj rod nezapomněli,“ připojil se druhý kupec. „To, co se stalo naposledy...“

Jakub vysoko zvedl obočí.

„Vyprávěj o tom ještě jednou.“

„Asi to všichni dobře víte. Myslím vraždu Mariamních synů.“ Kupec, který mluvil nyní, nebyl tak křiklavě oblečen jako jeho druh. Tvář měl úzkou a hubenou, oči skryté ve vějířcích vrásek. Vlasy se mu červeně leskly. „Udělal to šikovně. Všude rozhlásil, že se provinili. Téměř plakal, když říkal, že chystali spiknutí proti vlastnímu otci. Tak rozbouřil lid Jericha, že lidé byli schopni ukamenovat každého, kdo by stranil mladým knížatům. Ty pak povolal do Sebaste a nechal je uškrtit.“

„Takhle vyhubil celý rod Hasmoneovců,“ přidal se první z příchozích. „Královský rod. Kdo by ho teď mohl připravit o korunu judského krále? A svým nástupcem udělal syna arabské kuběny.“

Nastalo ticho, jen zpěv cikád bylo slyšet ještě hlasitěji. Do ticha se ozval dýchavičný Jakubův hlas:

„Ano, to vše se doneslo až k nám. Ale co s tím má společného náš rod?“

Kupci na sebe významně pohlédli.

„Víme,“ řekl ten s hubeným obličejem, „že Herodes rozkázal svým špehům, aby se poohlédli po členech našeho

rodu. Já i Menahem jsme se přesvědčili, že naše domy obcházejí nějakí podezřelí lidé.“

„Tady nikdo nebyl,“ řekl Jakub. V hlase starého patriarchy zazněla hrdost. „Jsme svatý rod. Hospodin nad námi bdí. Kdyby se kdokoli pokusil vystoupit proti nám, celý Izrael by povstal na naši obranu.“

Oba kupci se ironicky usmáli.

„Příliš jsi si jist, Jakube,“ zvolal Menahem. „Myslíš, že stále žijeme v dobách, kdy se děly zázraky a kdy Nejvyšší chránil Izrael na každém kroku. Ale to už je historie, o které se dnes vypráví jen v synagogách. Náš rod byl kdysi významný. Byl to královský rod. Ale od té doby přešla staletí. Rod se rozpadl. Jedněm se vedlo dobře, jiní zchudli... Vy, kteří jste zůstali zde, na našem starém místě, jste jenom ostrůvek starých vzpomínek. Nejednou jsem říkal Fiabovi,“ ukázal na kupce s červenými vlasy, „abychom nezapomněli, že v Betlémě stále žijí lidé z našeho rodu. Kdyby některá z našich dcer potřebovala ženicha, mohli bychom jí odtud přivést poctivého mladého člověka...“

„Právě tak, jak tomu bývalo kdysi...,“ dodal Fiaba.

„Právě tak,“ protáhl Menahem. „Rodinné svazky jsou pěkná věc. Ale od chvíle, kdy si Herodes všiml našeho rodu, to může být také nebezpečné. Vlastně proto jsme přijeli...“

„Povězte, co chcete.“

Oba kupci na sebe opět pohlédli. Fiaba sklopil oči a ztěžka otáčel prsteny na své ruce.

„Bylo by lepší,“ pronesl, „aby rod nebyl pohromadě, tak jak je, ale aby si členové rodu hledali štěstí ve světě jako my...“

„Ty bys chtěl,“ v Jakubově hlasu se ozvalo zděšení, „aby všichni opustili zemi Davidovu?“

„Zapomeňme už jednou na Davida!“ vybuchl netrpělivě Menahem. „Farizeové pořád vyprávějí o nějakém Davidově potomkovi. A Herodovi špehové jen nastavují uši! Nechci ztratit všechno, co mám, i život, jen proto, že jsem měl před staletími v rodě nějakého krále! A on,“ ukázal na Fiabu, „také ne!“

Zmlkl a znovu zavládlo ticho. Jakubova hrud' se zdvihala rychlým dechem, ústa v bílých vousech se chvěla.

„Říkal jsi věci bezbožné,“ vyjekl.

„Ne, ne,“ Fiaba se snažil zmírnit Menahemův výbuch. „On nemyslel na nic bezbožného. Má strach o celý rod. Řekl jsem: Bylo by dobré, kdyby se členové rodu rozešli. Ale samozřejmě, všichni odejít nemohou a nemusí. Ti, kteří obdělávají zemi a stali se *amhorci*, nebijí tolik do očí. Jde jen o ty, kteří mají jistý význam...“

Oba významně pohlédli na mladého člověka, který seděl vedle a který až dosud mlčel. Jakub řekl:

„Vidím, že myslíte Josefa. Je *naggar*.“

„A právě proto je známý,“ pravil Fiaba. „Sotva jsme přijeli do Jeruzaléma, už jsme o něm slyšeli. Říká se, že je nejlepší *naggar* v celém Judsku.“ Fiaba se otočil k Josefovi. „Je to pravda, že za tebou přicházejí lidé až z daleka? Že ti dávají práci i královští úředníci?“

„Stává se to.“

„Tak vidíš sám,“ Fiaba znovu mluvil k Jakubovi. „Špehové

o tom jistě vědí.“ Ještě jednou se obrátil na Josefa:

„Máš mezi svými přáteli mnoho farizeů?“

Josef zavrtěl hlavou.

„Neznám žádného farizea. Snad jenom ty, kteří si ke mně do dílny přišli objednat práci.“

„To stačí!“ vložil se Menahem. „Farizeové zešléli a to jejich šílenství může přivést celý národ do neštěstí. Chystají vzpouru, hlásají něco o jakýchsi prorocích, neposlouchají Herodovy rozkazy. Již jednou je krvavě potrestal. A oni začínají zas. Herodes je v podstatě moudrý král...“

„Je to prokletý potomek Izmaelův!“ vydechl Jakub.

Menahem mávl netrpělivě rukou.

„To už je také minulost! A zapomenutá! Herodes stráží mír a umí se dobře dohodnout s Římany. Všichni z toho máme užitek. Ať si je králem on nebo jeho synové, jen když budeme moci bezpečně obchodovat...“

„Ale vždyť on vraždí...“ koktal Jakub. „Sám jsi to říkal.“

„A kdo dneska nevráždí? Hasmoneovci zabíjeli zrovna tak. Všechno se dá zařídit nožem nebo jedem. Znáím mnoho lidí, kteří žijí jen z přípravy jedů. A věř mi, že dobře!“

„Je to prostopášník!“ rozhořčil se Jakub. „Vyprávějí se nechutné věci o tom, co se děje na jeho dvoře. Slyšel jsem, že tam znásilňují děvčata, a dokonce i chlapce...“

„Jakube, ty zde žiješ jako za dob praotce Abraháma,“ řekl Fiaba. Pohládl si vousy. „Tak jako u Heroda je tomu na celém světě. Stejně je to u césara v Římě. Takový je svět. My ho nezměníme. Nemůžeme trvat na starých zvycích a jen se zlobit a rozčilovat. Samozřejmě, všechno se musí dělat rozumně. Vědění a moudrost přicházejí z Říma. A my nemůžeme být hloupější než ti, kteří vládnu světu... Ale o tom jsme nemluvili, že? Jde o to, že si Herodes všiml našeho rodu. Jistě by se to nestalo, kdyby nebylo těch řečí farižeů! To oni z něho dělají to, co je! Ale když už se to stalo, tak se domnívám, že pro bezpečnost celého rodu,“ položil důraz na poslední slova, „ti, na něž je upřena pozornost, nesmějí pobývat tady, v Betlémě... Myslíme si, že Josef musí odjet. Mohl by jet s námi do Antiochie. Je to pěkné, velké

a bohaté město. Najdeme mu práci, oženíme ho. A proč se vlastně ještě neoženil? Muž v jeho věku už má být otcem.“

Jakub neodpověděl, jen silně semkl ústa a zavrtěl hlavou. Fiaba přenesl pohled na Josefa. Mladý člověk udělal rychlý pohyb rukama, který nic nevysvětloval. Nebylo lehké to vysvětlit. Mnohokrát mu nabízeli manželství. Otec naléhal, žádal ho, aby se konečně rozhodl. Celá rodina byla netrpělivá. Nejstarší syn, budoucí hlava rodu... „Na co čekáš?“ ptali se ho. „Na nějakou královnu? Cožpak je v Judsku málo hezkých dívek? Mohl by sis vybrat i z dcer kněží.“ Josef však i přes všechny domluvy stále otálel.

„Dotkli jste se bolavého místa,“ řekl Jakub. V jeho chvějícím se hlase byl smutek i nevráživost. „Bude mu dvacet čtyři let. Nejvyšší čas, aby se rozhodl!“

„Rozhodne se, když pojedje s námi,“ promluvil Fiaba. „Uvidí svět, rozhlédne se. Najdeme ti jistě ženu,“ mrkl chápavě na Josefa. „Hezkou i bohatou...“

Josef mlčel. Znovu zavládlo dlouhé ticho.

„Pověz – co si myslíš o tom, co říkali Menahem a Fiaba?“ zasípal nad synem Jakubův hlas.

„Nezdá se mi, že by bylo správné, abych s nimi jel,“ odpověděl. „Nevěřím v nebezpečí, o kterém mluví. A do světa mě nic netáhne...“

„Ty jsi zcela zhloupl v tom vašem betlémském zapadákovi!“ zasyčel Menahem.

„Nezlob se, Menaheme,“ snažil se Fiaba jako obvykle zmírnit výbuch svého druhu. „Mluví tak, protože neví, jak vypadá svět. Jistě si myslíš,“ obrátil se na Josefa, „že jsme zapomněli na víru, čistotu a Zákon. Je pravda, že nejsme takoví jako zdejší lidé. Žijeme mezi góji, nemůžeme se od nich příliš odlišovat. Nač popuzovat lidi? Ale doma, sami mezi sebou, dodržujeme předpisy. Říkám ti: Pojeď s námi.“

„Já ti říkám totéž: Pojed,“ navázal smířlivě Menahem. „Co tě tu drží? Dobrý *naggar* jako ty si všude poradí a získá i uznání.“

„Dokonce si u nás i víc vyděláš. Budou si tě víc vážit a lépe ti zaplatí. U nás je za co utrácet peníze.“

„Netoužím po bohatství,“ řekl Josef.

„Bohatství svědčí o milosti Hospodinově,“ nepřestával Josefa přesvědčovat Fiaba.

„A přesto Hospodin Jobovi všechno vzal...“

„Nebudu se s tebou přít, neznám tak dobře knihy. Ale v synagoze se přece často říká, že hříšným Hospodin nepomůže. Myslíš si snad něco jiného?“

„Hospodin žádá, abychom pomáhali chudým.“

„Ale co chudí – když nejsou hříšníci, jsou jistě hlupáci a lenoši!“ vpadl do hovoru ještě jednou Menahem. „Právě z takových hlupáků a lenochů si farizeové udělali své příznivce. Vykládají jim o *Mesiáši*, který přijde a dá každému bohatství. Za nic – dočista bez práce! A takovými žvásty pobuřují a podněcují lid ke vzpouře! Budeš-li mluvit také tak, Herodes udeří. A pak bude trpět celý rod.“

„Ano, celý rod by mohl vymřít,“ v dosud klidném Fiabově hlase se probudila naléhavost. „Proto musíš odjet!“ Obrátil se na starého patriarchu: „Jakube, musíš mu to přikázat!“

Jakub si pomalu a důstojně hladil svůj bílý vous. Nyní, když se i Fiaba přestal ovládat, jako by vůdce rodu nabyl klidu.

„Slyšel jsi to všechno?“ zeptal se syna. Josef přikývl. Jakub, stále si hladě vousy, pokračoval: „Nelíbilo se mi, co říkali. Ne, nelíbilo. Ale v jejich slovech je něco pravdy. Já brzy zemřu. Jsi můj nejstarší syn. Budoucí hlava rodu. Kdyby

Herodes opravdu obrátil svou pozornost na náš rod a poslal sem své vojáky – nechci, aby tě zde našli. Souhlasím, že musíš odjet. Žádám to. Herodes je starý, zanedlouho zemře. Pak se vrátíš...“

V Josefovi se svářil protest proti rozkazu, který obdržel, s úctou k otci. Až dosud se ještě žádnému jeho rozkazu nevzepřel. Když na něho otec naléhal, aby se oženil, pouze prosil, aby mohl své rozhodnutí odložit. „Dovol mi, otče,“ říkal, „abych našel tu, na kterou čekám...“ Nyní se však nedalo nic odkládat. Musel buď poslechnout, nebo otevřeně vystoupit proti. S úctou hleděl na otcovu unavenou, propadlou tvář. Pamatoval si, jak vypadal kdysi – jak byl silný a krásný. A věděl také, jak ho má rád. Chápal, jak velká je to pro něho oběť, když posílá svého syna do světa ve chvíli, kdy se sám chystá na smrt: vzdát se toho, který mu je nejdražší, zříci se jeho přítomnosti ve chvíli smrti, nemoci mu položit ruce na hlavu a předat, co náleží... Lze se vůbec takové oběti vzpírat? Hluboko sklonil hlavu. Řekl:

„Jestli to přikazuješ, otče, pojedu.“

„Chci to... Ale to neznamena, že bych chtěl, abys jel s nimi. Než se rozhodneš, kam máš jet, rád bych, aby sis poslechl dobrou radu. Existuje jeden člověk, který ti takovou radu může dát...“

„Ukaž mi ho, otče.“

„Náš rod se kdysi spřiznil s rodem kněžským. Poslední z tohoto rodu bydlí tam, za horami...“ ukázal seschlou rukou směrem k vysokým kopcům. „Je to starý člověk, jen o něco málo mladší než já. Jmenuje se Zachariáš, syn Aramův. Vždy byl pokládán za moudrého a zbožného muže. Myslím, že takovým zůstal. Jeď za ním, jeď hned zítra. Navštiv ho a popros o radu...“